

The Abraham Arbesfeld
Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

*The Halachic
Status of Civil
Marriage in
Israel*

Rabbi David Stav

כ"א חשוון תש"ע • November 8, 2009

(1) רמב"ם – הל' אישות (א:א-ד)

הלכה א: קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה, כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר (דברים כ"ב) כי יקח איש אשה ובא אליה.

הלכה ב: וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם, ובאחד משלשה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בביאה, בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים, וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום, ואשה שנקנית באחד משלשה דברים אלו היא הנקראת מקודשת או מאורסת. +/השגת הראב"ד/ בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים. א"א זה שבוש ופרוש משובש הטעהו. +

הלכה ג: וכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת אע"פ שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה הרי היא אשת איש והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין ואם רצה לגרש צריכה גט.

הלכה ד: קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה, משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר +דברים כ"ג+ לא תהיה קדשה מבנות ישראל, לפיכך כל הבעל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה.

(2) שלחן ערוך – אבן העזר (כו:א)

אין האשה נחשבת אשת איש אלא על ידי קדושין שנתקדשה כראוי, אבל אם בא עליה דרך זנות, שלא לשם קדושין, אינו כלום. ואפילו בא עליה לשם אישות בינו לבינה, אינה נחשבת כאשתו, ואפילו אם ייחדה לו, אלא אדרבא כופין אותו להוציאה מביתו. הגה: דבדאי בושה היא מלטבול, ובא עליה בנדתה (טור). אבל אם מייחד אליו אשה וטובלת אליו, יש אומרים שמותר והוא פלגש האמורה בתורה (הראב"ד וקצת מפרשים). וי"א שאסור, ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה (דברים כג, יח) (הרמב"ם והרא"ש והטור).

(3) בית שמואל (שם)

א ואפילו בא עליה לשם אישות - עיין סי' קמ"ט כל שנשאה וגלוי לכל הוי כאלו היה עדים בעת הביאה לפ"ז אם הי' גלוי שנוש' אותה לשם אישות הוי קידושין בביאה אלא איירי שלא היה בגלוי:

(4) ביאור הגר"א (שם)

ג) ואפי' אם כו'. ר"ל כיון שידוע שבא עליה הוי כעדים כמ"ש תוספת ביבמות נ"ב ב' ובגיטין כ"ו ב' ד"ה לכשאכנסנה כו' ואמרינן ביבמות ק"י וכתובות ע"ג המקדש את הקטנה וגדלה כו' ומ' דאף על גב דבעל בלא עדי יחוד כיון דידוע שמתיחדת עמו ודאי לשם קדושין בעל כמ"ש שם מ"מ כאן דלאו לשם קידושין בעל לאו כלום הוא כנ"ל:

(5) שלחן ערוך – אבן העזר (קמט:ה-ו)

לא אמרו חזקה זו דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, אלא באשתו שגירשה או במקדש על תנאי ובעל סתם, שהרי אשתו היא ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילת זנות עד שיפרש שהיא בעילת זנות או שיפרש שעל תנאי הוא בועל; אבל שאר כל הנשים בחזקה שבעל לשם זנות, עד שיפרש שבעל לשם קידושין. וכן איש ואשה שהמירו לעבודת כוכבים, באונס הגזירות, ונשאו זה לזה בחקות עובדי כוכבים, אף על פי שמתייחדים זה עם זה בכל יום לעיני הכל, אין חוששין להם משום קדושין (ועיין לעיל סימן כ"ו).

(6) משכן שילה לרב שילה רפאל, בביאור שיטת הרוגצובר

שני גדרים לדעתו בחיי אישות. גדר איסור, שאשה נשואה נאסרת על אחרים, וגדר קנין שאשה זו קנויה לבעלה. כשם שבבב נח, למרות שאין לו תורת גיטין וקדושין מבואר בגמ' שיש בו איסור עשה של 'ודבק באשתו ולא באשת חבירו' (סנהדרין נה, א) ואשתו קנויה לו – כך בישראל גם ללא חופה וקדושין שייך בו איסור עשה של 'ודבק באשתו' (עי' תוס' קדושין יג, ב, ד"ה לכ"ע בעשה), לכן בנשואין אזרחיים אף אם אין באשה גדר איסור של אשת איש לגבי אחרים, הרי יש בה גדר של קנין, שמייוחדת לבעלה וצריחה ממנו גט פטורין להפקיע קנין זה.

ראיה לכך הוא מביא מדין יפת תואר שהותרה במלחמה. ביפת תואר נאמר: 'ולקחת לך לאשה' (דברים כא, יא) ודורשת הגמ' (קדושין כב, א): 'לקוחין יש לך בה'. רש"י ותוס' פירשו שהמדובר הוא לאחר גיוריה. הרוגצובר'בי מפרש, שהכוונה קודם גירות ולמרות שאין קדושין תופסים בה, כיון שהתורה התירתה קיים כאן הגדר של 'ודבק באשתו ולא

באשת חבירו". אלא שגם לדעתו ישנם כמה הבדלים בין גט של נשואי תורה לזה של נשואין אזרחיים. בראשון נוהגים לכתוב לשון כפולה, שמגורשת ממנו ומותרת לכל אדם. לדעת הרוגאצ'ובי מורה נוסח כפול זה על התרת איסור העריות ועל הפקעת קנין הממון. בגט של נשואין אזרחיים, שיש בו רק היסוד הקנייני, אין צורך בכפילות. בשל כך נובע הבדל נוסף. בגיט הראשון, דין תורה הוא שיהא נכתב לשמה, ואילו בשני הריהו זהה לשטר שחרור של עבד עברי, שפרט זה אינו מעכב בו.

7) שו"ת יביע אומר חלק ח' – אבן העזר סימן י'

הנה בספרי שו"ת יביע אומר ח"ו (חאה"ע סי' א) הבאתי מחלוקת האחרונים בדין "נישואין אזרחיים" אם יש להם תוקף ע"פ ההלכה להצריכה גט או לא, מערכה לקראת מערכה, וכתבתי שם, שבהיות משרת בקודש במצרים בשנת התש"ט, בא לפני מעשה, והיה חשש עיגון רציני לאשה שהבעל שנישאת לו בנישואין אזרחיים חמק עבר ולא נודעו עקבותיו, והתרת אותה בלא גט, וסמכתי ראשי ורובי על הפוסקים המתירים, ומתוכם בעל שאגת אריה בתשובתו שהובאה בשו"ת בית אפרים (חאה"ע ס"ס מב דצ"ז ע"א), שדוקא בדורות הראשונים שהיה דרכם לפעמים לקדש בביאה, ואי אפשר לקידושי ביאה בלא עדי יחוד, והיה דין זה ברור וידוע לכל, מש"ה אמרינן חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ולשם קידושין בעל, אבל בזמנינו ובמדינות אלו שאין דרכם לקדש בביאה כלל, ואין דין זה ידוע אלא לתלמידי חכמים הבקיאים בהל' קידושין, אין לחוש שבעל לשם קידושין, שקרוב לודאי שאין האיש הזה יודע דין זה, כדי שנחוש שלשם קידושין בעל, וגם עדי היחוד אינן בקיאים בזה כלל, והלואי שרוב המורים בזמנינו ידעו הלכות קידושין על מתכונתם, לכן בנ"ד אין לחוש לקידושין כלל. ע"ש. וכיו"ב כתב המהר"ם שיק (חאה"ע סי' כא), וכ"כ הגאון השואל בשו"ת בית יצחק (חאה"ע סי' כט). ע"ש. ויש צירוף גדול לזה, מ"ש הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' שנא), שלא אמרו חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אלא בישראל כשר הזהיר במצות, דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, משא"כ במי שאינו זהיר באיסור נדה, ואין אשתו טובלת לנדתה, ולא חייש לאיסור כרת, בודאי דלא חייש לאיסור בעילת זנות, ואמרינן שלא בעל לשם קידושין, ואינה צריכה גט. ע"ש. וכן כתבו כמה אחרונים לצרף סברא זו להקל. והביאותים בתשובה הנ"ל. ומה שהחמיר הגאון הראגצ'ובי בשו"ת צפנת פענח (סימן כו - כז) בדין נישואין אזרחיים להצריכה גט, ונמשכו אחריו איזה אחרונים מרבני זמנינו, הנה המעיין היטב יראה שאין דבריו מוכרחים, וכבר ראיתי להגאון מהר"י שטייף (סי' קיח) שהרבה להשיב על דבריו. ע"ש. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ז (סי' מב), ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד חאה"ע סי' ב סק"ג, וח"ו חאה"ע סי' קכה אות א, דף ריט ע"א). ובשו"ת שדה יצחק חיות (סי' מו). ע"ש. ועכ"פ בנ"ד שאין אנו דנים להתיר איסור אשת איש, אלא אנו דנים על איסור לאו של ממזרות, בודאי שיש לסמוך על דעת המתירים, שאין לנישואין אזרחיים דין נישואין כלל. ואע"ג דאמרינן ביבמות (ק"ט א) מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, הנה בתוס' קידושין (י"ב ב) מוכח שיש לחלק בין כרת לאיסור מיתת ב"ד, שאין להשוות איסור לאו לאיסור מיתת ב"ד דחמיר טובא. וכדאמרינן ביבמות (ק"ד א) שבת דאיסור סקילה גזרו רבנן, יו"ט דאיסור לאו לא גזרו... הילכך אני מסכים להצטרף למעכ"ת ובית דינו להתיר למבקשת מרים שושנה אדם לבא בקהל ה'. ואף ידי תכון עמם.

8) שו"ת אגרות משה – אבן העזר (ח"ב סי' י"ט)

באשה שהיתה נשואה רק בערכאות וניסת אח"כ לאחר בלא גט אם יש חשש על הבנים א' דר"ח אלול תשכ"ג. מע"כ ידידי הנכבד הרב יעקב ווערנער שליט"א.

הנה אם נישואי הראשון היו רק בערכאות אשר אף אם יש אצלם נתינה נתינה דטבעת מידו לידה הרי לא היו שם עדים כשרים דלא ילכו עדים כשרים לראות בקידושי ערכאות, ונמצא שהקידושין שהיו אז אינם כלום, והנידון הוא רק מה שדרו יחד שתי שנים שאנן סהדי שהיו ביאות הרבה וחזקה שאין בועל בעילת זנות ובעל לשם קידושין ואף אם לא נתכוונו לקידושי תורה משום שלא היו שומרי תורה אולי אין צורך להתכוין לקידושי תורה דכיון שנשאה לאשה ולא לזונה סגי שתהיה קנויה לו במה שנבעלה לו אח"כ בדרך ביאה דאישות שהרי ביאות אלו לא היו לזנות. אבל כבר בארתי בספרי אגרות משה חלק אה"ע"ו סימן ע"ד שבמפקרין לעבור איסורי תורה אין בהם חזקה ושכן פוסקין גם המחבר והרמ"א ודחיתי שם דברי הגאון ר' יוסף אליהו הענקין שליט"א שמחמיר בזה ותשיג את הספר ותעיין שם. אך אף כשנחמיר הוא רק כשראו שני אנשים כשרים לעדות איך שדרים כדרך איש ואשתו שהוא רק אם דרו במקום ששכיחי אנשים כשרים שיש לתלות שידעו וראו לכה"פ שנים מהם אבל אם לא היו במקום ששכיחי אנשים כשרים שיותר מצוי שכשרים לעדות לא ידעו שהן איש ואשתו אינו כלום אף להגרי"א הענקין שליט"א.

והנה אף שלדינא אני מסיק להיתר בכל אופן במופקרין שעוברין על הרבה איסורין וזנות ובפרט במדינה זו שנקל להשיג להתקדש אצל רב כדין התורה ולא רצו בשאט נפשם להתקדש כדין התורה ודאי אין לחוש שיכוונו לקידושין, מ"מ משתדלין אנו להשיג גט אם אפשר לחומר איסור א"א ומה שהתירתי היה במקום שא"א להשיג גט, אבל לענין הבנים שהוא רק איסור לאו דממזר וגם בממזר הא איכא קולא דספק ממזר מותר אין להחמיר כלל אף לכתחלה. אבל צריך לידע ודאי שלא היו הנישואין אלא בערכאות, ואם כל הידיעה היא רק מהנערה ואמרה שהיה רק בערכאות הרי הפה שאסר הוא הפה שהתיר ואם גם אחרים יודעין מזה צריך לחקור ולדרוש ואם יתברר שהיו רק בערכאות מותרת הבת לקהל אף לכתחלה, וכ"ש כשכבר היו שידוכין והיא בשם כלה שלו שצריך לישא אותה לכתחלה. גם פשוט שיש לסמוך על הרב שסידר הקידושין השניים כיון שהוא ת"ח ויר"ש שאם היתה צריכה גט לא היה מסדר הקידושין בלא גט, ולכן כיון שאני רואה שבמכתבך אתה כותב עליה שהיא בת תורה ומצויינת במעלות ומדות ישראל שהוא סימן שהיא כשרה אף שאין לסמוך על סימן זה לדינא מ"מ כיון שמדינא הרי מבואר שהיא כשרה לקהל לכתחלה יש לסמוך על סימן זה שלא להחמיר בחנם ולצער לנערה חשובה, ולכן ישא אותה המשודך שלה למז"ט ביום שהוקבע ולא ידברו שוב עם שום איש מזה כדי שלא יוציאו לעז שלא כדין. ידידו, משה פיינשטיין

9) שו"ת ציץ אליעזר (חלק כב' סימן סז)

ו"ל שאלתו: בעירנו נמצא יהודי ונקרא אותו ראובן וה' לו אשה נשואה בנישואין אזרחיים ברוס', ובא כאן על רחל והוליד ממנה בן – ולרחל בעל שהיתה נשואה לו ג"כ בנישואין אזרחיים ברוס' – והנה המצב שאפשרי הדבר לקבל גט לחומרא (כנראה שבעלה של רחל מסכים ליתן קט) 0 הם לא גרו בין יהודים שומרי תומ"צ ברוסיא, אבל מה דינו של הילד האם צריכים ליתן לו חומרת ספק ממזר, ועוד ראובן רוצה לישא כאן את רחל – האם מותר או לחומרא נאמר כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל עכ"ל שאלתו. וזאת תשובתי בקצרה בס"ד.

לאור הברור הארוך והרחב אודות תקפו של נישואין אזרחיים עפ"ד שכתבתי בספרי שו"ת ציץ אליעזר חלק ב' סימן י"ט ונוספות בצ"א חלק י"א סימן פ"א ועוד והבאתי מדברי גדולי הפוסקים רו"א שהעלו שאין ממש בנישואין אזרחיים, ואין האשה זקוקה מן הדין לג"פ ושמותרת לינשא לכל מי שתוצה ואפילו לכהן כדיעו"ש, נלענ"ד שבכגון שאלתו דמר אין האשה זקוקה כלל לג"פ (ואדרבה זה יכול רק להזיק במקרים ידועים), וכי מותרת האשה רקל לינשא אפילו לראובן שכבר נבעלה לו, והבן שהולידה כבר ממנו איננו אפילו ספק ממזר כלל.

ואגלה לו שלמעשה כבר נשאלתי מבית דין ידוע בדומה ממש לנידון דשאלתו דמר, והארכתי בבירורים בתשובתי להם והעלתי להלכה למעשה, דעל כגון דא אשר אם נצריכה ג"פ כדמו", אפילו רק לחומרא, הרי יחולו על הבנים שכבר הולידה מאיש אחר דין ממזרים, ולכל הפחות דין ספק ממזרים, בודאי ובודאי דאין כל מקום להחמיר להצריך ג"פ לאשה, וכל הבא להחמיר יצא שכרו בהפסדו להרבות ממזרים או ספר ממזרים בישראל והחכם עיניו בראשו, ותשובתי זאת לבית הדין הנ"ל כבר הדפסתי בספרי שו"ת ציץ אליעזר חלק עשרים סימן א' יעו"ש וקחנו משם.

לזאת בסיכומי של דבר דעתי היה בנידון שאלת כת"ר, שאין להצריך להאשה לקבל ג"פ לחומרא (שזה רק יזיק בנידוננו) ומותרת גם להנשא לבעל שכבר ילדה ממנו בן ואין מקום לחומרא להחיל על זה דין של כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל, דאין כאן בעל, ודינה כדין זונה פנויה שהגאון הגר"ע ז"ל התירה בכגון דא להנשא אפילו לכהן כמובא משמו בספרי צ"א שם בחלק י"א סימן פ"א, וכמו כן אין על הבן שכבר הולידה מהבעל דין ספק ממזר כלל, והרי הוא כשר לבוא בקהל.